

Weronika Kolmaga
Uniwersytet Łódzki

Tradycyjne frazeologizmy biblijne o genezie psalterzowej w *Psalmach Króla Dawida* Bohdana Drozdowskiego

Przedmiotem niniejszej pracy jest współczesna rymowana parafraza *Księgi Psalmów* autorstwa Bohdana Drozdowskiego, zatytułowana *Psalmy Króla Dawida*. Utwór ten jest przykładem przekładu pośredniego zrealizowanego w sposób osobliwy, gdyż autor postanowił przekładać „z polskiego na polski” (Drozdowski 2003: 4)¹. Główny cel pracy został sformułowany we wstępie do wydania z 2003 roku: „Chciałem przywrócić *Psalmy* poezji polskiej – ustylizować je tak, żeby pobrzmiewając staropolszczyzną, dały się odbierać jako współczesne” (Drozdowski 2003: 12). Rzeczywiście w utworze mamy do czynienia z nieustannym przeplataniem się zabiegów archaizujących z uwspółcześniającymi (Kowalska 2017: 7–8). Zestawienie z innymi translacjami pozwala stwierdzić, iż *Psalterz* B. Drozdowskiego „wpisuje się w polską »psalterzową serię przekładową« niejako à rebours, stanowiąc dowód na szukanie kolejnego, nieuwpółcześniającego, wzorca przekładu” (Nowak 2015: 192).

Gdy podejmujemy refleksję nad *Psalmami Króla Dawida*, istotne wydaje się ponowienie postawione przez Stanisława Koziarę pytania „o sposoby odniesienia się do tradycyjnego zasobu biblizmów o rodowodzie psalterzowym oraz o miejsce w zasobie współczesnych prac z dziedziny translatoryki biblijnej poetyckiej parafrazy wykorzystującej zabieg stylizacyjny” (Koziara 2009: 64). W związku z powyższym niniejsza analiza dotyczyć będzie spetryfikowanych połączeń wyrazowych o proveniencji psalterzowej odnalezionych w parafrazie. Warstwa frazeologiczna stanowi jeden z najbardziej rozpoznawalnych wyznaczników stylu biblijnego², zatem może stać się istotnym polem badawczym służącym poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie o bliski bądź też luźny stosunek wobec tradycyjnego stylu psalterzowego badanego utworu.

¹ Niestety tłumacz nie podaje, które polskie przekłady stały się podstawą parafrazy.

² Warstwa frazeologiczna niejednokrotnie decyduje o identyfikacji tekstu, z którym obcujemy, jako biblijnego, por. Bieńkowska 2002: 95; Kowalska 2017: 15–16.

Głównym punktem odniesienia w tej materii stał się *Psalterz* w przekładzie księdza Jakuba Wujka (dalej BW) – tekst koronujący i zamykający pierwszy okres kształtowania się stylu psalterzowego w Polsce³.

Jak zaznacza Danuta Kowalska, wśród szerokiej gamy frazeologizmów pochodzących z różnych rejestrów polszczyzny udział tych o proveniencji biblijnej jest stale widoczny w omawianej parafrazie (Kowalska 2017: 16). Poniższa analiza dotyczy spetryfikowanych połączeń wyrazowych, które odznaczają się „formalną i semantyczną wyrazistością” (Koziaara 2009: 7)⁴, czyli takich, które zostały zarejestrowane w *Małym słowniku biblizmów języka polskiego* (Godyń 2006) bądź w monografiach S. Koziaary (Koziaara 2001, 2009) i – co istotne – mają swoje poświadczenie w formie cytatu w *Księdze Psalmów*. Kształt haseł ilustrujących biblizm został ustalony na podstawie fragmentów podanych jako ilustracja danego połączenia wyrazowego w *Księdze Psalmów* w translacji Jakuba Wujka. W sumie zebrano 30 związków frazeologicznych (13 wyrażań, 14 zwrotów i 3 frazy). Niektóre połączenia wyrazowe zostały odnalezione w kilku psalmach, zatem liczba reprezentacji tekstowych wyniosła 44 jednostki, z czego 21 to wyrażenia, 18 – zwroty, a 5 – frazy.

Jak podkreśla S. Koziaara, tym, co wyróżnia połączenia wyrazowe o biblijnej genezie od innych zasobów frazeologicznych polszczyzny, jest sposób funkcjonowania tychże w dwóch obszarach tekstowych. Pierwszy z nich stanowią wszystkie przekłady na język ojczysty, w których spotykamy translacyjne ekwiwalenty paralelnych fragmentów pochodzących z tekstu będącego podstawą tłumaczenia. Wybór konkretnej formy danego frazeologizmu w obrębie tej grupy zależy między innymi od uwarunkowań historycznych lub metody translacji. Drugim obszarem występowania frazeologii biblijnej są teksty, w rejestrze zarówno potocznym, jak i literackim. W tej grupie mamy do czynienia ze zjawiskiem wariantowości frazeologicznej, jednakże warto pamiętać, iż nie każdy biblizm znajduje w niej swoje realizacje (Koziaara 2011: 50–52). Z uwagi na pograniczny – z jednej strony translacyjny, z drugiej strony poetycki i parafrazujący – charakter *Psalmów Króla Dawida* można odnaleźć tu zarówno frazeologizmy użyte w tradycyjnej formie, jak i takie, w których doszło do różnorodnych modyfikacji.

Odniesienie do *Psalterza* w translacji J. Wujka pozwoliło ujawnić siedem połączeń wyrazowych przeniesionych niemal bez zmian do omawianego utworu. Są to w większości dwuelementowe wyrażenia, takie jak *grzechy młodości* [Ps 25 (24)], *kamień węgielny* [Ps 118 (117)] czy *toże boleści* [Ps 41 (40)]:

³ Wśród wielu zgodnych opinii na ten temat warto przytoczyć zdanie Marii Kossowskiej: „Obie te cechy: tradycjonalizm i umiejętne nowatorstwo zespala Wujek w całość piękną i dokładną w stopniu dotąd niespotykanym. Wydaje się, że ukoronował i zamknął swoim przekładem pierwszy okres stylu psalterzowego w Polsce” (Kossowska 1962: 212). O niebagatelnej roli Biblii Wujka w odniesieniu do kształtowania się polskiej frazeologii biblijnej pisze Stanisław Koziaara: „Nie jest też tajemnicą, iż lwia część polskiej frazeologii biblijnej swymi korzeniami sięga właśnie Biblii z roku 1599” (Koziaara 1995: 105).

⁴ Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż zbiór tradycyjnych połączeń wyrazowych pochodzących z Biblii nie został jak dotąd ostatecznie opracowany.

- BW **Grzechów młodości** mojej
i niewiadomości moich nie racz pamiętać. [24,7]
- D Tyś miłosierny dla mnie, Tyś łaskawy,
grzechów młodości mojej nie pamiętasz. [25],
- BW Kamień, który odrzucili budujący,
ten sie stał **głową węgla**. [117,22]
- D Kamień murarzom co nie zdał się na nic,
stał się **kamieniem węgielnym** Twych stanic – [118],
- BW Pan go niech wspomóż na **łożu niemocy** jego,
wszytkę pościel jego sprzewracałeś w chorobie jego. [...] Słowo niesprawiedliwe postanowili przeciwko mnie:
„Zali który śpi, więcej nie powstanie? [40,4.9]
- D Pan go ocali, da szczęście na ziemi,
Nie wyda wrogom, pokrzepi w chorobie [...] Chcą, bych już skonał, gadają, że konam
i już się z **łoża boleści** nie dźwignę. [41]

Twórczym wkładem okazuje się zabieg instrumentacji głoskowej wyraźnie widoczny (chciałoby się powiedzieć: słyszalny) w Psalmie 69 (68): „Wrogów mam **więcej**, niż włosów na **głowie**”. Znamienne, iż w *Psalmach Króla Dawida* tradycyjne połączenia można odnaleźć także w utworach, w których cytowany *Psalterz* ich nie stosuje. Zarejestrowano trzykrotne użycie tradycyjnych biblizmów (*Arka Przymierza*, *złote cielce*, *dać świadectwo*) oraz trzy fragmenty wyraźnie nawiązujące do połączeń wyrazowych występujących w *Psalterzu* J. Wujka:

a) *Arka Przymierza*:

- BW Wóz Boży dziesięcią tysięcy rozmaity,
tysiące weselących się,
Pan między nimi na Synaj w świątynicy. [67,18]
- D Wszedł do Świątyni jak Bóg, bo jest Bogiem
W **Arce Przymierza** bije źródło Prawdy. [68];

b) *Złote cielce*:

- BW Ku gniewu Go wzruszyli na swych pagórkach,
a rycinami swymi pobudzili Go ku zapalczywości. [77,58]
- D Na wzgórzach znowu paśli **złote cielce**,
cześć oddawali bałwanom śród ziela. [78];

c) *Dać świadectwo:*

- BW Wsadzeni w domu Pańskim,
rozkwitną sie w ziemiach domu Boga naszego.
Jeszcze sie rozmnożą w kwitnącej starości
i dobrze zdrowi będą,
aby **opowiadali**, iż prawy Pan, Bóg nasz,
a nieprawości w Nim nie masz. [91,14–16]

D Ci, zasadzeni szczęśliwie przy Panu,
zaowocują w szedziwej starości –
soczyści, krzepcy, pełni żywotności
by **dać świadectwo**, że Pan spolegliwy
to moja Skala, Bóg w prawości żywy. [92];

d) *Strzec jak żrzenicy – strzec, pilnować (kogoś/czegoś) jak żrzenicy oka:*

- BW Daj mi zrozumienie, a będę sie badał zakonu Twego
i będę go strzegł ze wszystkiego serca mego.
Prowadź mię ścieżką mandatów Twoich,
bom jej pragnął. [118,34–35]

D zwól, bych Praw Twoich nie ważył się łamać.
Naucz mię, Panie, **strzec ich jak żrzenicy**,
prowadź mię drogą Twych bożych upomnień. [119];

e) *Otoczyć skrzydły – schronić, ukryć się pod czyjeś skrzydła:*

- BW Którzy sie boją Pana,
nadzieję mieli w Panu,
pomocnikiem ich i obrońcą ich jest.
Pan pamiętał na nas i błogosławił nam,
błogosławił domowi Izraelskiemu,
błogosławił domowi Aaronowemu. [114,11–12]

D tym, którym bojaźń Boża dusze trawi –
małych i wielkich, przytuli do łona,
otoczy skrzydły: my mamy się mnożyć
na chwałę Pana, co uczynił Ziemię. [115];

f) *Ostaniać cieniem skrzydeł – schronić, ukryć się pod czyjeś skrzydła:*

- BW Pan Cię strzeże, Pan obrona twoja po prawej ręce twojej.
Nie upali cię słońce we dnie ani miesiąc w nocy. [120,5–6]

D Pan cię **osłania skrzydeł swoich cieniem**,
iżby cię Słońce nie raziło dniami,
a nocą Księżyc w pełni nie omamił
i nie zamroził. W Panu twe zbawienie. [121]

Wymienione fragmenty świadczą o tym, iż B. Drozdowski próbuje naśladować tradycyjne frazeologizmy mające swe źródło w *Księdze Psalmów*, zatem świadomie nawiązuje do stylu biblijnego. Oznacza to, iż tradycja była dla poety ważnym punktem odniesienia, swoistą bazą, z której często korzystał. Badania poczynione przez S. Koziarę w zakresie biblizmów wykazały, iż przekłady stosujące technikę parafrazy (a więc i badany przez niego *Psalterz Drozdowskiego*) charakteryzują się najmniejszą dbałością o zachowanie tradycyjnych połączeń wyrazowych. Według ustaleń krakowskiego badacza można odnaleźć w nich 3/10 frazeologizmów w tradycyjnym kształcie (Koziara 2009: 205). Niniejsze badania nie potwierdzają spostrzeżeń wybitnego językoznawcy i pokazują w nieco innym świetle parafrazę B. Drozdowskiego. Dzięki drobiazgowej analizie *Psalmów Króla Dawida* udało się odnaleźć połączenia wyrazowe, które S. Koziara uznał za nieobecne (*Arka Przymierza, dać świadectwo, łże boleści, miecz obosieczny*). Należy nadmienić, iż w odniesieniu do wyrażen *arka przymierza* [132,8], *miecz obosieczny* [149,6] oraz zwrotu *dać świadectwo* [105,12] frazeologizmy w kanonicznej postaci znajdują się w parafrazie w innych psalmach niż w źródle – dlatego pewnie nie dostrzegł ich krakowski badacz, śledzący związki o charakterze cytatu w miejscach paralelnych. Powyższe przykłady można więc uznać za wewnątrzpsalterzowe nawiązania, będące kolejnym dowodem na twórcze wplatanie biblizmów w tkankę parafrazy.

Jeśli weźmiemy pod uwagę pełny materiał umieszczony w monografii S. Koziary oraz cały tekst *Psalmów Króla Dawida*, 10/12⁵ biblizmów o genezie psalterzowej znalazło swoją kontynuację w parafrazie Drozdowskiego, 8 z nich pojawiło się zaś w niezmienionej formie (pomijając właściwą dla całej parafrazy archaizację), co stanowi 66,67% wszystkich tradycyjnych połączeń. Do tego należy dołączyć jeszcze frazeologizmy, które pojawiły się tu na zasadzie wewnątrzbiblijnych nawiązań i nie mają poświadczeń w przekładzie stanowiącym tło porównawcze. Zjawisko to zostało już dostrzeżone przez M. Nowak, która wymienia następujące konstrukcje: *oko za oko, ząb za ząb* (*Mściwość za mściwość, ząb tedy za ząb* [69], por. Wj 21,23–34), *hiobowa wieść* (*czmychają króle! Na tę wieść hiobową/ ich wojsko ściekło jak ten wosk z lichtarza*, [68], por. Hi 1,13–19) (Nowak 2015: 184). Spis zamieszczony na następnej stronie stanowi zatem uzupełnienie rozpoczętych już wcześniej badań w tym zakresie.

⁵ Różnica w liczebności wynika z tego, iż S. Koziara nie brał pod uwagę frazy pochodzącej z Psalmu 22 (*Boże mój, Boże, czemuś mnie opuścił*) oraz zwrotu *dać świadectwo*, który – choć nieobecny w Psalmie 105, podawanym przez badaczy jako źródło zwrotu – został odnaleziony w Psalmie 92, gdzie z kolei przywołany przekład dosłowny notuje inne sformułowanie.

Intertekstualne wewnątrzbiblijne nawiązania:

1. Do księgi Starego Testamentu:

a) *Marność nad marnościami* (źródło: Koh 1,2)⁶:

- BW Otoś pomierne uczynił dni moje,
a bytność moja jako nic przed Tobą.
Zaprawdę, **wszytka marność** wszelki człowiek żywiący.
Zaiste, w obrazie przechodzi człowiek,
ale i próżno trwoży sobą,
skarbi, a nie wiem, komu to zbierze. [38,6-7]

- D Mój żywot – **marność między marnościami**,
przemienie jako cień, przeto daremnie
trapię się, ile tu ostanie ze mnie,
i kto to zgarnie chciwemi rękami. [39],

- BW Dni żywota naszego w nich siedmdziesiąt lat,
a jeśli w możliwościach, ośmdziesiąt lat,
a nadto co więcej, praca i boleść.
Abowiem łaskawość nadeszła i będziem karani. [89,10]

- D Odlatujemy – wierny i szyderca,
a pewnośc zgoła nieprzeparta z nami,
i życie **marność jest nad marnościami...**
w porywach serca. [90]

2. Do ksiąg Nowego Testamentu:

a) *Chleb powszedni* (źródło: Mt 6,9-13)⁷

- BW Będziesz nas karmił **chlebem płaczu**
a będziesz napawał nas łzami miarą? [79,6]

- D Płacz stał się naszym **powszednim** dziś **chlebem**,
pragnienie gasim własnymi li łzami. [80],

- BW Błogosławieni wszyscy, którzy się boją Pana,
którzy chodzą drogami Jego!
Prace rąk twoich że pożywać będziesz,
szczęśliwyś jest i dobrze się mieć będziesz. [127,1-2]

- D Szczęśliw, kto słucha głosu Pana swego,
kto chadza przezeń wytyczoną drogą,
temu nie braknie **chleba powszedniego**,
żyć będzie błogo. [128];

⁶ Hasło według Godyń 2006: 110.

⁷ Według Koziara 2009: 79.

- b) *Korona cierniowa* (źródło: Mt 27,29)⁸
- BW   Śluby czyńcie a oddawajcie Panu, Bogu waszemu,
wszyscy, którzy około niego przynaszajcie dary
Straszliwemu,
a temu, który **odejmuje ducha księżętom**,
straszniemu u królów ziemskich. [75,12-13]

  - D   Złóżcież Mu śluby i bądźcież im wierni,
On pychę księżąt wyraca na nice,
królom **korony** pleść potrafi z **cierni**... [76];

c) *Coś stało się ciałem, oblekło się w ciało* 'coś się urzeczywistniło'
(źródło: J 1,14)⁹

    - BW   Zaisteć **blisko zbawienie Jego tym**, którzy sie Go boją,
aby mieszkała chwała w ziemi naszej. [84, 10]

    - D   **Zbawienie tedy stawało się ciałem**
tych jedno, którym prawo boskie – prawem. [85]

    - D   Śpiewajcie Panu i idźcie za Panem –
Ciałem się stają jego obietnice! [107]

Nawiązanie do innych niż *Psalterz* ksiąg biblijnych wydaje się dobrym rozwiązaniem, zgodnym z charakterystyką hebrajskiego oryginału, w którym także można odnaleźć aluzje literackie (Piel 2005: 180). Jednakże umieszczanie biblizmów mających swe źródło w Nowym Testamencie w księdze Starego Przymierza może nieco zastanawiać. Być może autor dążył do nasycenia tekstu utartymi połączeniami i nie należy ich traktować jako anachronizmów¹⁰, podobnie jak nie nazywamy tak aluzji do polskiej i obcej literatury obecnych w *Psalmach Króla Dawida*. Należy uznać, że w większości przypadków stanowią one trafne ekwiwalenty sformułowań obecnych w cytowanych *Psalterzach*, jedynie w przypadku Psalmu 107 mamy do czynienia z fragmentem ewidentnie naddanym i trudno wskazać paralelne wersety, które mogłyby być przedmiotem porównania. Tym wyraźniej zaznacza się zatem kolejny dowód wkładu Drozdowskiego w kontynuowanie tradycyjnego stylu biblijnego, co każe spojrzeć na jego parafrazę Księgi Psalmów w zupełnie innym, nowym świetle.

Drugą wyodrębnioną grupą frazeologizmów są te, w których zaobserwowano różnorodne modyfikacje (są to 23 jednostki, które stanowią 52,3% wszystkich reprezentacji tekstowych). W obrębie przekształceń najczęściej mamy do czynienia z ekwiwalencją semantyczną i stylistyczną leksemów składających się na dane połączenie wyrazowe. Zastosowane przez Drozdowskiego archaizmy [*ptastwo w Niebiesiech* w Psalmie 8; *dolać złotci do jadła*

⁸ Według Godyń 2006: 97, Koziara 2009: 94.

⁹ S. Koziara notuje tę frazę jako (A) *słowo stało się ciałem*, por. Koziara 2009: 154.

¹⁰ Termin *anachronizm* został użyty w znaczeniu 'błędny pod względem oznaczenia czasu, chronologii' (Wiśniakowska 2006: 41).

w Psalmie 69 (68)] lub neologizm [Iżejęzyk z Psalmu 120 (119)] przyczyniają się do wzrostu ładunku emocjonalnego frazeologizmów oraz nadają im wyjątkowy, nigdzie indziej niespotykany rys:

- BW **Ptastwo niebieskie** i ryby morskie,
które się przechodzą po ścieżkach morskich. [8,9]
- D **ptastwo w Niebiesiech** i ryby w otmętach. [8],
- BW **I dali żółć na pokarm mój**
a w pragnieniu moim napawali mię octem. [68,22]
- D **dolali żółci do mojego jadła**,
poili octem. Na swoją obronę
mam jedno klątwę – oby ich dopadła! [69],
- BW Panie, wyzwól duszę moją od ust nieprawych
i od **języka zdradliwego**. [119,2]
- D „Wyzwól mnie, Panie, od kłamliwej gęby,
oczyszczyć me imię z oszczerczego kału,
przytni **Iżejęzyk**, stęp kąśliwe zęby!”. [120]

Warto jednak zauważyć, że dbałość o tworzenie nietypowych określeń nie zawsze idzie w parze z ekwiwalencją semantyczną. W Psalmie 57 (56) czytamy:

- BW Synowie ludzcy – zęby ich oręże i strzały,
a ich **język – miecz ostry**. [56,5]
- D zębska ich ostre jak włócznie, jak strzały,
języki jak miecz w szlachtuzie stępiały. [57]

W powyższym fragmencie języki są jak miecz stępiały w rzeźni (*w szlachtuzie*), a przecież takie narzędzie raczej nie znajduje zastosowania w ubojniach czy masarniach. Inaczej rzecz się ma w Psalmie 64 (63):

- BW Bo **zaostrzyli jako miecz języki swoje**,
naciągnęli łuk, rzecz gorzką, [63,4]
- D tych, co **języki mają niczym kosy**,
słowa jak groty unurzane w jądzie. [64]

Tutaj języki są ostre nie jak *miecz*, ale jak *kosy*, co stanowi spójną całość znaczeniową i jednocześnie przywodzi na myśl ojczysty krajobraz rolniczy, dzięki czemu tekst psalmu wydaje się bliższy polskiemu czytelnikowi.

Liczną reprezentację stanowią frazeologizmy, w których odnaleziono modyfikacje ilościowo-jakościowe. Na wyróżnienie z uwagi na znaczne rozbudowanie pierwotnego obrazu zasługuje połączenie *cisnąć pod nogi, zgnieść i połamać róg* – *grzesznej pychy znamię* z Psalmu 75 (74):

- BW I wszystkie **rogi grzeszników połamię**,
a rogi sprawiedliwego będą wywyższone. [74,11]

- D Jakubowemu zagram przytem Bogu
na sprawiedliwych podniesionym rogu –
róg niegodziwca – grzesznej pychy znamię,
cisnę pod nogi, zdepcę i połamię. [75]

W ramach ekwiwalencji leksykalnej mamy tu do czynienia ze znacznym rozbudowaniem opisu poprzez wyliczenie trzech czasowników, które przyczyniają się również do dynamizacji zwrotu. Kolejnym naddanym elementem jest peryfrazja *grzesznej pychy znamię*, która uwypukla ujemne znaczenie symboliki rogu¹¹. W tym miejscu warto wspomnieć o symbolu zwierzęcym pojawiającym się na zasadzie innowacji w Psalmie 57 (56). Przysłowie *Kto pod kim dotki kopie, sam w nie wpada* zostało skrócone do pierwszej części i zmodyfikowane poprzez wprowadzenie ekspresywnego zwrotu *ryć doły wilcze*¹²:

- BW **Wykopali dół przed obliczem moim**,
a wpadli weń. [56,7]

- D stawiają wnyki, i – tego nie zmilczę,
jakbych był dzikiem – **ryją doły wilcze!** [57]

Umieszczenie tego zwrotu stanowi ciekawe odautorskie uzupełnienie przebogatej symboliki zwierzęcej obecnej w *Psalterzu*. Z kolei zmodyfikowany zwrot w Psalmie 107 (106) *zawrzeć w trwodze mściwe, podle usta* charakteryzuje się wymianą czasownika (zamiast *zamknąć* – bardziej ekspresywny, a zarazem o archaizującym zabarwieniu: *zawrzeć*) oraz rozbudowaniem o dwa epitety poprzedzone wtrąconym wyrażeniem przyimkowym. Zmiany te mogły być podyktowane względami rytmicznymi, dążnością do utrzymania stałego metrum oraz chęcią uszczegółowienia obrazu:

¹¹ Warto zwrócić uwagę na ambiwalentną symbolikę rogu w Piśmie Świętym. Oba znaczenia, na zasadzie paralelizmu antytetycznego, zostały zawarte w końcowej części Psalmu 75. W przypadku człowieka sprawiedliwego oznacza on zarówno dostatek, jak i zwycięstwo nad nieprzyjacielem, a także odnosi się do postawy pysznej i buntowniczej, którą reprezentują ludzie grzeszący przeciw Bogu. Zob. Forstner OSB 2001: 254.

¹² Zgodnie z opisem zamieszczonym w *Słowniku mitów i tradycji kultury*: „Wilczy dół, (wilcza) jama, (...), samolówka na wilki w postaci wyłożonej gładkimi dylami, głębokiej »na dwa chłopcy« jamy, przykrytej lekkim pomostem z drążków i gałęzi, na którego środku przywiązywano żywą przynętę. W dawnych fortyfikacjach stosowano wilcze doły przeciw ludziom, z wbitymi w dno zaostrzonymi palami” (Kopaliński 1985: 1287).

- BW Ujrzą sprawiedliwi i weselić się będą,
a wszelka nieprawość **zatka usta swoje**. [106,42]
- D i niegodziwość występna i pusta
zwarła w trwodze mściwe, podłe usta. [107]

Natomiast w Psalmie 18 (17) obserwujemy rezygnację z części konwencjonalnego zwrotu (w konstrukcji z *chmurą pod stopą, na skrzydlatym wietrze* brak członu werbalnego *lecieć, szybować*):

- D Pan rozwarł Niebo i dosiadł cheruba,
z chmurą pod stopą, na skrzydlatym wietrze. [18]
- BW I wstąpił na Cherubiny i latał.
Latał na skrzydłach wiatrowych. [17,11]

Jednocześnie pojawiły się nowe elementy, które niejako rekompensują nieobecność czasownika. Dodane wyrażenie przyimkowe połączone z synekdochą (z *chmurą pod stopą*) oraz epitet *skrzydlaty* w sposób poetycki, a zatem nie wprost, oznaczają czynność latania.

Trzecią wyróżnioną grupę stanowią przykłady ilustrujące rezygnację z zastosowania połączenia wyrazowego, które w różnych wariantach jest obecne w cytowanej Biblii Wujka. W parafrazie B. Drozdowskiego można odnaleźć pojedyncze leksemy, które nawiązują do tradycyjnych biblijnych wyrażeń: *Arka* – zamiast *Arki Przymierza* w Psalmie 78 (77) oraz w Psalmie 132 (131); *ptacy* zamiast *ptaków powietrznych* z Psalmu 79 (78).

- BW I odrzucił przybytek Silo,
przybytek swój, kędy mieszkał między ludźmi. [77,60]
- D porzucił namiot swój śród ludzi w Sylo,
oddal w niewolę-**Arkę** – moc mocarzy. [78]
- BW Otośmy o nim słyszeli w Efracie,
naleźliśmy ji na polach leśnych.
Wnidziemy do **przybytku** Jego,
kłaniać się będziemy na miejscu, gdzie stały nogi Jego.
Powstań, Panie, do odpoczynienia Twego,
Ty, i **skrzynia poświęcenia Twego**. [131,6–8]
- D Oto nam o niej donieśli z Efrata,
myżmy naleźli ją w polach Jaaru
– **Arka! Przybytek Twój** do końca świata!

Padnijmy na twarz, bez swaru!
Pójdź, Panie, proszę, i odpoczni sobie
a **Arkę** zabierz! [132]

- BW Porzucili trupy sług Twoich na strawę **ptakom powietrznym**,
ciała świętych Twoich – zwierzętom ziemskim. [78,2]
- D nikt się nie znalazł, kto by je pogrzebał,
więc je po bestiach rozszargali **ptacy**. [79]

Ponadto w Psalmie 132 (131) oprócz pojedynczego leksemu obserwujemy ciekawy zabieg objaśniania realiów biblijnych za pomocą synonimu o charakterze archaizmu (*Arka! Przybytek Twój* [pogrub. – W.K.] *do końca świata!*).

Warto zauważyć, iż wielokrotnie znaczenie frazeologizmu zostaje przekazane za pomocą nieprzenośnego opisu. Przykładowo w tradycyjnych przekładach w Psalmie 38 (37) czytamy, iż nieprzyjaciele psalmisty *oddawają* złem za dobro, a w *Psalmach Króla Dawida – nienawidzą* podmiotu mówiącego. W Psalmie 26 (25) nie znajdziemy zwrotu *umywać ręce*, zamiast niego występuje połączenie *darzyć oddaniem czystym* – określenie zasługujące na uwagę także ze względów brzmieniowych uzyskanych dzięki figurze etymologicznej (*darzyć* i *oddanie* opierają się na tym samym rdzeniu):

- BW **Umyję** między niewinnymi **ręce moje**
i obejdę ołtarz twój, Panie. [25,6]
- D czym umiłował Twój Dom, czy Cię **darzę**
oddaniem czystym, czy mój śpiew dziękczynny
godzien dolecieć przed Twoje żołtarze,
czym Cię upewnił, żem w duchu niewinny. [26]

Odejście od obrazowania biblijnego jest widoczne również w Psalmie 112 (111), w którym zwrot *zgrzytać zębami* został zastąpiony wyliczeniem innych objawów przeżywania złości (*sierdzić się, pomstować, smucić się*). Werset ten, co prawda dynamiczny, prezentuje jednak odmienny od hebrajskiego sposób opisywania uczuć:

- BW Grzesznik ujrzy i będzie się gniewał,
będzie **zgrzytał zęboma** swymi, a będzie schnął,
żąda niezbożnych zaginie. [111,10]
- D nie w smak to zrzędzie i niegodziwemu –
niechaj się sierdzi, pomstuje i smuci
nienawiść jego wniwecz się obróci. [112]

Dzięki porównaniu analizowanej parafrazy z Psalterzem z 1599 roku można zaobserwować wyraźne inspiracje tym tekstem w tworzeniu warstwy frazeologicznej badanego współczesnego utworu. Dla przykładu w Psalmie 78 (77) obok archaizacji i wymiany epitetu widzimy bezpośrednie wręcz przeniesienie porównania stosowanego w Biblii Wujka:

- BW Przeniósł wiatr południowy z nieba
i przeniósł mocą swą wiatr z zachodu.
I spuścił na nie mięso jako proch,
a jako piasek morski **ptastwo skrzydlaste**. [77,26–27]

- D Wtenczas od Wschodu wicher do nich zawiał,
a od południa wiatr co piaski parzy,
a na nim mięsa starte na trociny
i **ptastwo mnogie** jako morski piach. [78]

Reasumując, warto zauważyć, że pomimo tego, iż mamy do czynienia z parafrazą poetycką, udział wyrażen, zwrotów i fraz o charakterze tradycyjnym wydaje się znaczący. W zebranych materiale odnaleziono ich 12, z kolei fragmentów, w których zaobserwowano rezygnację z biblizmów, było 10, co daje bardzo zbilansowane proporcje. Pomędzy tymi biegunami znajduje się duża grupa połączeń wyrazowych charakteryzujących się szeregiem modyfikacji, które świadczą o twórczym podejściu do tradycji, a także o dążności do nasycenia tekstu środkami poetyckimi.

Wykaz skrótów:

- BW – *Psalterz Dawidów Jakuba Wujka*, w: D. Kowalska, K. Płachcińska, J. Płuciennik (wyd.), *Psalmy polskie czasu reformy. Tetrapla łódzka na 500 lat Reformacji*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- D – *Psalmy Króla Dawida. Spolszczył Bohdan Drozdowski*, 2008, Warszawa: doM wydawniczy tCHu.

Literatura

- Bieńkowska D., 2002, *Polski styl biblijny*, Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie.
- Drozdowski B., 2003, *Od Autora*, w: B. Drozdowski, *Psalmy. Spolszczył Bohdan Drozdowski*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Forstner D. OSB, 2001, *Świat symboliki chrześcijańskiej. Leksykon*, przekł. i oprac. W. Zakrzewska, P. Pachciarek, R. Turzyński, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.

- Godyń J., 2006, *Od Adama i Ewy zaczynać. Mały słownik biblizmów języka polskiego*, wyd. II popr., uzup. i rozszerz., Warszawa–Kraków: Oficyna Wydawnicza RYTM.
- Kamieńska A., 1981, *Twarze Księgi*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Kolmaga W., 2017, *Intertekstualność jako przykład zakorzenienia w kulturze polskiej w „Psalmach Króla Dawida” Bohdana Drozdowskiego*, w: R. Maćkowiak, E. Wojtczak (red.), *Bogactwo językowe i kulturowe Europy w oczach Polaków i cudzoziemców 4*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kopaliński W., 1985, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Kossowska M., 1962, *Z dziejów polskiego stylu psalterzowego*, „Język Polski”, nr 42.
- Kowalska D., 2017, *Spotkanie tradycji ze współczesnością w „Psalmach Króla Dawida” Bohdana Drozdowskiego*, „Poradnik Językowy”, nr 1.
- Koziara S., 1995, *Rodzime brzmienia Dawidowej Muzy. Z dziejów obecności Psalterza w języku polskim*, „Znak” r. 47, z. 12.
- Koziara S., 2001, *Frazeologia biblijna w języku polskim*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe AP.
- Koziara S., 2009, *Tradycyjne biblizmy a nowe polskie przekłady Pisma Świętego (ujęcie filologiczno-normatywne)*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Koziara S., 2011, *Problem wariantywności w opisie frazeologizmów pochodzenia biblijnego*, w: P. Fliciński (red.), *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej. Wariantywność we frazeologii*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Nowak M., 2015, *Biblia wierszem dziś. Studia językowo-stylistyczne*, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Piel M., 2005, *Uwagi o przekładzie „Psalterza” przez Bohdana Drozdowskiego*, w: B. Podolak, A. Zaborski, G. Zajac (red.), *Oriental languages in translation 2*, Kraków: Polish Academy of Sciences Press.
- Wiśniakowska L. (oprac.), 2006, *Słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Summary

Weronika Kolmaga

Traditional biblical phrases derived from psalter present in King David's Psalms written by Bohdan Drozdowski

The aim of the thesis is to show *King David's Psalms* written by Bohdan Drozdowski in the light of Psalter style. Analyses are focused on traditional biblical phrases compared with a faithful translation from the Latin written by Jakub Wujek. Conducted analyses pointed to the conclusion that the amount of biblical constructions is suprisingly high.

What is important they appeared not only in parallel fragments of other *Psalms* but also in different parts of the text. Also the author made intertextual references to other biblical books and a number of modifications. It brings the reflection that tradition is strongly present in the paraphrase but on the other hand it is creatively imitate.

Słowa kluczowe: styl psalterzowy, frazeologia biblijna, *Psalmi Króla Dawida*

Key words: the Psalter style, biblical phraseology, *King David's Psalms*